

جغرافیا و روابط انسانی، زمستان ۱۴۰۱، دوره ۵، شماره ۳، صص ۵۱۲-۵۰۶

دیدگاه کشاورزان گندم‌کار شهرستان خرم‌آباد نسبت به ارتباط با مروجین کشاورزی

مسلم سواری^۱، فاطمه نقی بیرانوند^{۲*}

۱- استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاتانی، ایران

۲- دانشجوی دکتری، گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه زنجان، ایران

fatimabayranvand@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۲۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۱۷

چکیده

این پژوهش علی‌ارتباطی با هدف دیدگاه کشاورزان گندم‌کار شهرستان خرم‌آباد نسبت به ارتباط با مروجین کشاورزی انجام شد. جامعه‌ی آماری، همه‌ی کشاورزان گندم‌کار شهرستان خرم‌آباد بود (N= 12500). با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران ۲۴۰ تن از آنان با روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای با انتساب متناسب انتخاب شدند. ابزار اصلی تحقیق پرسشنامه‌ای بود که روایی آن توسط نظرسنجی از اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ تایید شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSSwin18 انجام شد. اکثریت کشاورزان بر این باور بودند که توصیه‌های مروجین در راستای منافع آنان نیست. علاوه بر این، نتایج گروه‌بندی نیز نشان داد که کشاورزان مورد مطالعه دیدگاه مثبتی به ارتباط با مروجین ندارند زیرا بیش از ۷۰ درصد از آنان دیدگاه منفی و خنثی در این زمینه داشتند.

کلید واژه: مروجین کشاورزی، ماموران تغییر، ترویج کشاورزی، کشاورزان گندم‌کار، شهرستان خرم‌آباد

مقدمه

کشاورزی نقش اساسی در توسعه دارد (Connolly boutin and Smit, 2016) و از قدیمی‌ترین شکل فعالیت‌های تولیدی و اقتصادی در جامعه است (FAO, 2000). بخش کشاورزی یکی از منابع مهم اشتغال و تأمین درآمد در خیلی از کشورهای جهان بخصوص در کشورهای در حال توسعه به شمار می‌آید و در این زمینه عهده‌دار تأمین امنیت و سلامت غذایی به عنوان هدف ملی است. امروزه، کشاورزی نه تنها تأمین‌کننده نیازهای معیشتی مردم است (Sarris, 2006) به همین سبب بخش کشاورزی در کشورهای در حال توسعه نقش مهمی در پیش‌برد توسعه ملی دارد و سیاست‌گذاری عقلایی و برنامه‌ریزی راهبردی برای پیشبرد توسعه پایدار این بخش یکی از دغدغه‌های اصلی کنشگران نهادی ذیربط به‌شمار می‌رود (FAO, 2009). نظام ترویج کشاورزی، به عنوان یکی از زیرنظام‌های کشاورزی، دارای ماهیتی خدماتی-آموزشی است که تلاش دارد از طریق بهبود روش‌ها و فنون کشاورزی، در درآمد و تولید، ارتقاء سطح زندگی و بالا بردن استانداردهای اجتماعی و روستایی تأثیرگذار باشد (Swanson & Samy, 2002). هدف ترویج کشاورزی بهبود عملیات کشاورزی از طریق ترویج دانش در زمینه‌ی فناوری‌ها و عملیات و شیوه‌های نوین کشاورزی به خانوارهای کشاورز می‌باشد (Fabusoro et al., 2008). مروجان عامل ایجاد تغییر در سازمان‌ها و مردم هستند (Khali et al., 2009). ترویج در ایران نیز مانند خیلی از کشورهای در حال توسعه به طور عمده و اساسی بر رهیافت‌های معمولی تمرکز کرده است (Heidary et al., Hosseini, 2006, Karbasiun et al., 2005) و با چنین سیستم قدیمی ترویج کشاورزی نمی‌تواند تأثیر مناسب و کافی بر روی پذیرش توسعه و ارتقای شیوه‌های کشاورزی پایدار بگذارد (Toness, 1995; Vanvaly et al., 2001). اقدامات و فعالیت‌ها ترویج کشاورزی در ارائه‌ی خدمات در زمینه‌ی توسعه‌ی پایدار کشاورزی آن طور که باید رضایت بخش و موفق نبوده است (Karbasiun et al., 2004).

اکثر مشکلات پیش‌روی نظام ترویج کشاورزی تداخل نقش‌ها و موازی‌کاری بخش‌های متفاوت ترویج، مشوق‌های خصوصی‌سازی، پررنگ کردن نقش رسانه‌ها در برقراری ارتباط با کشاورزان و جلب مشارکت روستائیان در برنامه‌های ترویجی است (Ferroni & Zhou, 2012). نظام ترویج کشاورزی ایران نمی‌تواند به تغییر و تحولات بسیاری که در محیط اطراف آن، رخ می‌دهد بی‌تفاوت باشد و به سادگی از آن‌ها چشم‌پوشی کند. خدمت‌رسانی بهتر نظام ترویج کشاورزی ایران مستلزم آن است که بتوان سیاست‌های این بخش را متناسب با فرصت‌های آینده و تهدیدها تدوین کرد (Rezaei-Moghaddam & Karami, 2008). نظام ترویج کشاورزی، به‌عنوان یکی از زیرنظام‌های کشاورزی، دارای ماهیتی خدماتی-آموزشی است که تلاش دارد از طریق بهبود روش‌ها و فنون کشاورزی، در درآمد و تولید، ارتقاء سطح زندگی و بالا بردن استانداردهای اجتماعی و آموزشی جوامع روستایی تأثیرگذار باشد (Swanson & Samy, 2002). نظام‌های ترویجی نقشی مهم در ارائه اطلاعات به کشاورزان را دارد (IPCC, 2007). عامل‌های ترویجی می‌بایست نیروهای دانشی - اطلاعاتی ایفای نقش نموده و آغازگر و تسهیل‌کننده باشند (Anaeto et al., 2012). عوامل تأثیرگذار بر موفقیت مروجان داشتن منابع مادی و مالی، داشتن امکان مشاوره و راهنمایی با مروجان موفق و نخبه، داشتن اخلاق کاری قوی، داشتن آگاهی، ایجاد ارتباطات قوی در زمینه‌ی کاری و ارائه اطلاعات مناسب و به موقع به ارباب رجوع‌ها می‌باشند (Smith et al., 2011).

نگرش مهم‌ترین تعیین‌کننده رفتار است (Pooley and Connor, 2000). نظریه‌های روانشناسی نیز بر این تأکید دارند که رفتار انسان تحت تأثیر نگرش‌ها، باورها و ارزش‌ها قرار دارد توجه مناسب به بخش کشاورزی و به‌ویژه تأثیر دیدگاه کشاورزان نسبت به مروج کشاورزی از اهمیت زیادی برخوردار است (Simon, 2004). افرادی که نگرش مثبتی به یک مسأله دارند اکثر تمایل به حمایت یا ترویج آن دارند و افرادی که دیدگاه منفی نسبت به یک موضوع دارند، تمایل به ضعیف‌تری دارند (Abbasian et al, 2017). برای دستیابی به خدمات ترویجی بهتر تعامل بین متصدیان توسعه روستایی، کشاورزان و شبکه‌های محلی باید تقویت شود (Pascucci & De- Magistris, 2011). کشاورزان از شیوه‌های ثابت کشاورزی استفاده نمی‌کنند و یا نشانی از آن‌ها در دسترس نیست و یا اطلاعات بسته‌بندی شده به راحتی درک نمی‌شود در این زمینه نیاز کشاورزان ارتباط مؤثری با مروجان برقرار کنند (Cheburet, 2010). با توجه به اهمیت بخش کشاورزی و ارتباط آن‌ها با مروج این تحقیق به این موضوع به بررسی دیدگاه کشاورزان نسبت به مروج کشاورزی پرداخته شد.

مواد و روش‌ها

این تحقیق از نظر ماهیت از نوع تحقیقات کمی، با توجه به هدف کاربردی، از نظر افق زمانی تک مقطعی (پاییز ۱۳۹۸)، از لحاظ گردآوری داده‌ها جزء تحقیقات توصیفی از نوع همبستگی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش همه‌ی خانوارهای کشاورزان گندم‌کار شهرستان خرم‌آباد بودند (N= 12500). حجم نمونه با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران ۲۴۰ نفر از سرپرست خانوارها برای بررسی انتخاب شدند. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه بود که مشتمل بر دو قسمت بود. بخش نخست: مربوط به ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای بود. بخش دوم: مقیاسی برای سنجش دیدگاه کشاورزان نسبت به مروجین کشاورزی بود. مقیاس این بخش، طیف لیکرت (۱- خیلی کم، ۲- کم، ۳- متوسط، ۴- زیاد و ۵- خیلی زیاد) می‌باشد. روایی صوری پرسشنامه آن توسط استادان گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان تأیید شد. برای سنجش پایایی ابزار پژوهش از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار آن برای دیدگاه کشاورزان ۰/۷۱ به دست آمد. با توجه به این که میزان ضریب آلفای کرونباخ بیشتر از ۰/۷ بود، محاسبه شد بنابراین ابزار تحقیق دارای پایایی مناسبی بود. به‌منظور طبقه‌بندی و گروه‌بندی خانوارهای روستایی مورد نسبت به مروجین کشاورزی از معیار تفاوت انحراف معیار از میانگین یا معیار (ISDM) به صورت زیر استفاده شد.

$$\text{منفی: } A < \text{Mean} - \frac{1}{2}Sd$$

$$\text{خنثی: } \text{Mean} - \frac{1}{2}Sd < B < \text{Mean} + \frac{1}{2}Sd$$

$$\text{مثبت: } C > \text{Mean} + \frac{1}{2}Sd$$

لازم به یادآوری است که در فرمول بالا، Mean میانگین و Sd انحراف معیار از میانگین می‌باشد. به منظور تحلیل داده‌ها در دو بخش توصیفی و استنباطی از نرم‌افزار SPSS نسخه ۱۸ استفاده شد.

نتایج تحقیق

- بررسی ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای کشاورزان مورد بررسی

نتایج بررسی جنسیت پاسخگویان نشان داد که از کشاورزان مورد بررسی ۲۰۹ نفر (۸۷/۱ درصد) مرد و ۳۱ نفر (۱۲/۹ درصد) زن بودند. میانگین سن افراد مورد بررسی ۵۰/۴۷ با انحراف معیار ۱۶/۳۸ سال بود و دامنه سنی آنان بین ۲۰ تا ۹۹ سال متغیر

بود. نتایج بررسی بعد خانوار آنان نشان داد که میانگین ۵/۲۲ با انحراف معیار ۲/۰۴ نفر بود. میانگین پیشینه کار کشاورزی در میان پاسخگویان ۲۵/۲۷ با انحراف معیار ۱۷/۸۷ سال بود. نتایج وضعیت تحصیلی پاسخگویان نشان داد که ۶۶ نفر (۲۷/۵ درصد) بی سواد، ۶۷ نفر (۲۷/۹ درصد) ابتدایی، ۴۰ نفر (۱۶/۷ درصد) راهنمایی، ۱۷ نفر (۷/۱ درصد) دیپلم و ۵۰ نفر (۲۰/۸ درصد) بالاتر از دیپلم بودند. میانگین گستره سطح زیرکشت گندم ۴/۷۲ با انحراف معیار ۵/۸۶ هکتار بود.

بررسی دیدگاه کشاورزان نسبت به مروجین کشاورزی

به منظور بررسی دیدگاه کشاورزان مورد مطالعه نسبت به مروجین کشاورزی از آماره فراوانی طبقات استفاده شد. نتایج این بخش در جدول شماره ۱ ارائه شده است. براساس نتایج ارائه شده می توان گفت که کشاورزان مطالعه شده دیدگاه مثبتی به توصیه های مروجین ندارند.

جدول ۱- سنجه های بررسی دیدگاه کشاورزان نسبت به ارتباط با مروجین کشاورزی

گویه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	هیچ
ارتباط مروج با شما تا چه اندازه خوب است؟	۳۱	۳۲	۷۰	۵۱	۲۴	۳۲
تا چه میزان به توانایی مروج به لحاظ فنی اعتماد دارید؟	۲۳	۴۴	۸۸	۴۰	۲۸	۱۷
تا چه میزان تو صیه های مروج را در به کارگیری عملیات کشاورزی مفید می دانید؟	۲۳	۵۳	۷۷	۴۸	۲۱	۱۸
تا چه میزان توصیه های مروج در جهت منافع شماست؟	۲۲	۵۳	۷۶	۴۱	۲۲	۲۶

به منظور گروه بندی دیدگاه کشاورزان مورد مطالعه نسبت به مروجین کشاورزی همانطور که در روش تحقیق گفته شد از معیار (ISDM) استفاده شد. یافته های این بخش در جدول شماره ۲ آمده است. همان طور که از نتایج پیداست ۶۷ نفر (۲۷/۹ درصد) دیدگاه منفی، ۱۰۸ نفر (۴۵ درصد) دیدگاه خنثی و ۶۵ نفر (۲۷/۱ درصد) نیز دیدگاه مثبتی به ارتباط با مروجین دارند.

جدول ۲- گروه بندی دیدگاه کشاورزان نسبت به ارتباط با مروجین

سطح	فروانی	درصد	درصد انباشته
منفی	۶۷	۲۷/۹	۲۷/۹
خنثی	۱۰۸	۴۵	۷۲/۹
مثبت	۶۵	۲۷/۱	۱۰۰

نتیجه گیری

برای برقراری ارتباط موفق با کشاورزان، بهترین و اصیل ترین اصل ترویج و آموزش کشاورزی، «جلب اعتماد جامعه کشاورزی» است. معمولاً به دلایل مختلف مانند محدودیت توانایی مالی و عدم شناخت دقیق از فوائد کاربردی نوآوری ها، پدیده های جدید را به راحتی نمی پذیرند به ویژه با توجه به تجربیات و سوابق قبلی به نظام های ترویج دولتی کمتر

اعتماد می‌کنند. این موضوع موجب کندی سرعت توسعه کشاورزی شده است. مروج بایستی به آنچه کشاورزان توجه کند و هر چه می‌گویند کاملاً به آنان گوش فرا دهد. هرگونه بی‌توجهی به صحبت‌های کشاورزان، باعث ایجاد این تصور می‌شود که مروج احترام و ارزشی برای آن‌ها قائل نیست همچنین دادن وعده‌های نادرست و عدم خلف وعده، موجب عدم اعتماد آن‌ها به مروج می‌شود در نتیجه به نظرات، درخواست‌ها و صحبت‌های مروج در برنامه‌ها و کلاس‌های آموزشی گوش فرا نمی‌دهند و این رویه عملکرد ترویج را کاهش می‌دهد (میررحیمی، ۱۳۹۳) وجود اعتماد متقابل و روابط مثبت بین کشاورزان و غیرکشاورزان در نواحی مجاورت مکانی این دو قشر، موجب حمایت این دو از همدیگر و مثبت شدن نگرش آن‌ها نسبت به همدیگر است (Sharp and Smith, 2003). اما برای بهبود ارتباط کشاورزان با مروجین کشاورزی نیاز است، به بررسی اثربخشی ارتباط‌های گذشته بین مروجین و کشاورزان پرداخته شود. در این راستا این پژوهش با هدف کلی بررسی دیدگاه کشاورزان گندم‌کار شهرستان خرم‌آباد نسبت به ارتباط با مروجین کشاورزان انجام شد. نتایج این پژوهش نشان داد که اکثریت کشاورزان بر این باور بودند که توصیه‌های مروجین در راستای منافع آنان نیست و نیاز است در این زمینه آسیب‌شناسی کاملی صورت بگیرد. علاوه بر این، نتایج گروه‌بندی نشان داد که ۶۷ نفر (۲۷/۹ درصد) دیدگاه منفی، ۱۰۸ نفر (۴۵ درصد) دیدگاه خنثی و ۶۵ نفر (۲۷/۱ درصد) نیز دیدگاه مثبتی به ارتباط با مروجین دارند. به‌طور کلی می‌توان گفت که کشاورزان مطالعه دیدگاه مثبتی به ارتباط با مروجین ندارند زیرا بیش از ۷۰ درصد از آنان دیدگاه منفی و خنثی در این زمینه داشتند.

منابع

- ۱- سازمان جهانی خواروبار و کشاورزی (فائو)، تحلیل جامعه‌شناسی. ترجمه حسن حسن‌نژاد، انتشارات روستا و توسعه، تهران ۱۳۷۶.
- ۲- حاجی میررحیمی، سیدداوود. ۱۳۹۳. ترویج، آموزش و کارآفرینی کشاورزی، کرج، سازمان تحقیقات آموزش و ترویج کشاورزی، نشر آموزش کشاورزی، چاپ اول.
- Abbasian, A., Chizari, M., & Bijani, M. (2017). Farmers' views on the factors inhibiting the implementation of soil conservation practices in koohdasht, iran.
- Anaeto, F.C., Asiabaka, C.C., Nnadi, F.N., Ajaero, J.O., Aja, O.O., Ugwoke, F.O., Ukpongson, M.U., & Onweagba, A.E. (2012). The role of extension officers and extension services in the development of agriculture in Nigeria, Wudpecker. Journal of Agricultural Research, 1(6), 180-185.
- Cheburet, J. (2010). Rural Radio and Agricultural Development: Linking Farmers, Extension Workers and Researchers. TOF Radio.
- Connolly-Boutin, L. Smit, B. 2016. Climate change, food security, and livelihoods in sub-Saharan Africa, Reg Environ Change, 16(2):385-399.
- Fabusoro, E., Awotunde, J. A., Sodiya, C. I., & Alarima, C. I. (2008). Status of job motivation and job performance of field level extension agents in Ogun State: Implications for agricultural development. Journal of Agricultural Education and Extension, 14(2): 139152-.

- FAO 2009., Agriculture and Consumer Protection Department, Conservation Agriculture. What is Conservation Agriculture? Viewed March 2009.
- Ferroni, M., and Zhou, Y. (2012). Achievements and challenges in agricultural extension in India. *Global Journal of Emerging Market Economics*, 4(3), 319-346.
- Heidary, A., E., Shahbazi and S.M., Hosseini, 2006 Situation of extension approaches in Iran's sustainable agricultural development. *Journal of Agricultural Economic and Development*, 13 (52): 155-17
- Intergovernmental Panel on Climate Change; IPCC (2007). Climate change- impacts, adaptation and vulnerability. Combination of working group JP II to the fourth assessment report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press, Cambridge, UK.
- Karbasioun, M and Mulder, M. (2004) Increasing the Competency of Farmers and land users a Critical Future Force for Agricultural development and Natural Resources, Proceedings of the Fourth International Iran and Russia Conference, Shahrekord, Iran, September 2004: 854-860.
- Karbasioun, M. and M. Chizari, 2005. The Attitude of Agricultural Extension Instructors Regarding their Own Competencies in the Teaching Process during Short-Term Courses for Farmers, Isfahan, Iran. In Proceedings of 21st annual conference of AIAEE, San Antonio, USA.
- Khalil, A. H. O., Ismail, M., Suandi, T. N., & Silong, A. D. (2009). Human resource development competencies as predictors of agricultural extension agents' performance in Yemen. *Human Resource Development International*, 12(4): 429-447.
- Pascucci, S., & de-Magistris, T. (2011). The effects of changing regional Agricultural Knowledge and Innovation System on Italian farmers' strategies. *Agricultural Systems*, 104(9): 746-754.
- Pooley JA, O'Connor M. (2000). Environmental education and attitudes: Emotions and beliefs are what are needed. *Environment and Behavior*; 32 (5): 711-723.
- Rezaei-Moghaddam, K., and Karami, E. (2008). Developing a green agricultural extension theory. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 3(3), 242-256.
- Sarris, Alexander, and David Hallam, eds. 2006. *Agricultural Commodity Markets and Trade: New Approaches to Analyzing Market Structure and Instability: Food and Agricultural Organisation of the United Nations & Edward Elgar.*
- Sharp, J. S., & Smith, M. B. (2003). Social capital and farming at the rural-urban interface: the importance of nonfarmer and farmer relations. *Agricultural systems*, 76(3), 913-927.
- Simon-Brown V. (2004). Intelligent consumption: Addressing consumer responsibilities for natural resources and beyond. *Journal of Extension* 42(5).
- Smith, S., Hoag, D. & Peel, K. (2011). Lessons from Outstanding Country Agent. *Journal of extension*, 49(4).
- Swanson, B.E. and Samy, M.M. (2002). Developing extension partnership among public, private and nongovernmental organization. *Journal of International Agricultural and Extension Education*, 9(1), 5-11.

- Toness, A.S., 2001. The potential of Participatory Rural Appraisal (PRA) approaches and methods for agricultural extension and development in 21st century. J. Int. Agric. Extens. Educ., 8: 25-37.
- Vanclay F, Lawrence G (1995). Agricultural Extension in the context of Environmental degradation: Agricultural Extension as social welfare. Rural Soc., 5(1).